

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

Arany János tanársága Nagy-Kőrösön. Irta Benkó Imre. Szilágyi Sándor előszavával. Nagy-Kőrös, 1897.

Szerény szerzőnek igénytelen könyve Arany Jánosról és Nagy-Kőrösről, a legszerényebb emberről s a múltban legalább igénytelen városról. Aranyról írva, mint azon intézetnek, a melynek Arany egykor büszkesége volt, mai egyik tanára — kötelességet vélt teljesíteni: Nagy-Kőrösről beszélve, hódol ama helyes elvnek: *urbem quam nactus es, orna!* Arany életirójának munkáját óhajtja megkönyíteni. a ma még összegyűjthető emlékek összeállításával, — a miért köszönetet érdemel: a hivatalos adatok felkutatása s pontos közlése, a szétszórt jegyzetek, halványuló emlékezesek összefoglalása s hozzájuk illő nyelven elmondása, elismerésre tarthat számot. Nem az újságáruló süvölvények sivalkodó hangján szól, nem is azokén, a kik egy-egy nevezetesebb ember halálakor, török-szakad harmadnapig irnak Arany Pityeri Erzsókjaként összehordva mindent »istentől-csepűig«, — s legtöbbször úgy járnak, mint Vajda Jánosnak, a ravatalon fektekor »élő legnagyobb költőnek« dicsőítésével, kinek legnagyobbja nagyehetőségében s Arany versei nem szenvedhetésében culminált. Feltehető, hogy a megholt nagyok szívesen elengednék az ilyen könyök-börtelenítő magasztalást s háromnapi helyett egy napi figyelemmel is beérnék, ha az oly alakban tudna nyilvánulni, a melyben Arany nyilatkozott a saját lapjában Lisznyairól, ennek halálakor.

Különben Benkó könyve Aranynak nem haláláról, hanem csak 9 évi martiromságáról — akarám mondani — tanárságáról beszél. Elmondja s hivatalos adatokkal, levelekkel, kivonatokkal bizonyítja, hogy lett, mikor lett kőrösi tanárrá, hogy élt, tanított, örült-búsult, hol lakott, mikor-hova látogatott el, vagy kik keresték fel őt. A tanártársakhoz való viszony, a mindennapi élet apró eseményei, betegség, múltó baj, vágyakozás-csüggedezés pillanatai mind meg vannak örökítve, mint számtalan gombostű bele szurkálva ebbe a csinos varrópárnába, annak a confectornak a számára, a ki közel vagy távol jövőben Arany életrajza megírására vállalkozni fog.

A hivatalos adatok mellett, a mik közt az Arany által szövegezett iskolai törvények is olvashatók természetesen a legérdekesebbek azok, a miket a könyvhöz előszót is író Szilágyi Sándor juttatott a szerző kezéhez. Tréfás vers, Aranynak tanítványai számára írt irodalomtörténetének egyes szakaszai stb. Az »Alkalmatosságra íródott versek« — szerint is

Szilágyi S. volt Arany 9 évi tanárkodásából 7 évnek »minden lében kanala«; ő vette át Arany távozása után az irodalomtörténet tanítását is, a vers ellenére is »ő húzta be az ajtót, ő volt a ki hátra maradt.« Arról a két évről (1851/2, 1852/3) a mikor Szilágyi még nem volt Nagy-Kőrösön, a visszaemlékezők is gyérebben nyilatkoznak.

Van a hivatalos adatokban is valami, a mi a valóságtól különbözik. Arany 1851/2-ben nem tanította a VII. osztályban a latint (21. 1), csak a magyart. Latint, görögöt Ács tanította a VII. osztálynak. Arany legelső óráját a VII. osztályban tartotta meg egy délelőtt. Nagy szélű puha fehér kalappal, akkor divatos, sárgának mondott, de inkább meghatározhatatlan szíjű őszi-téli nem hosszú kabátban s zöldes színű nadrágban jött, — nyakravaló nélkül, spanyol szakállal. Az osztály nagy figyelemmel várta és hallgatta, távozása után is mély csend volt pár perczig, azután pedig általános öröm nyilvánult. A nyakravaló-viselés kiment a divatból s talán csak a beteges Ványi Mihály és Galambi úr nem tette le. Arany az első két évben rendszeren a padosor előtt állva magyarázott s kérdezett. Ebben az osztályban történt, vagy ebben is megtörtént az, a mi — azt hiszem tévesen van a 144. lapon előadva. Hegedűs Vincze és Jakab Jóska nem 1853/4-ben, hanem 1851/2-ben voltak a VIII. osztály növendékei. Együtt laktak Papp Imreéknél. Már 1852/3-ban sem volt egyik sem Nagy-Kőrösön. 1851/2-ben két Szabó János volt a VII. osztályban; az egyik úgy tudom máig élő nagykőrösi, a másik tolnai fiú. A tolnai Sz. I. követte el azt, hogy Petőfinek ezt a négy soros dalát:

Nem tesz fel a lány magában egyebet
Csak hogy téged, csalfa legény, elfeled;
Addig feled, addig feled, csak feled,
Míg a szíve bánatában megreped.

vallomása szerint valami naptárból írta ki s adta be saját munkája gyanánt. Ettől fogva a tolnai Szabó neve Petőfi Szabó lett s talán ez okozta, hogy az iskolát elhagyta s a N.-Kőrösön állomásozott Radetzky-huszárok közé beállott, Rácz Elek VIII. osztálybeli tanulóval együtt. Ez utóbbi 8 vagy 10 évi szolgálat után elbocsáttatván, hazaérkezésekor himlőbe esett s pár hét múlva meghalt. P. Szabóról nem tudom, hogy hova lett. Különben P. Szabó is, Hegedűs Vincze is vörösbe vegyülő szőke fiú volt s talán ez is idézhette elő a tévedést, a mi még abból is gyanítható, hogy Magyar Sándor szintén a VII. osztály tagja volt P. Szabóval, nem a VIII. osztály Hegedűssel s Jakabbal.

Ágait egyszer Arany felszólította, s Révayról kérdezte. A kézirat Révayról szóló §-a így kezdődött: Révay a nagy nyelvész, született stb. Ágai így kezdte: Nyelvai a nagy révész született stb. Arany mosolygott s kétfelé tekintett, az osztály pukkadozott, mintha »fojtogatták volna pattinggal.«

1852/3-ban Magyar Sándor és Hoffer Endre »Hajnal« című lapot szerkesztett. Ágai is irt bele. A »Hajnal« még 1853/4-ben is pítymallott. 1854/5-ben Péter Dénes szerkesztett »Szünórak« című lapot, melynek teljes folyamát ma is őrzi. A »Gyom« ezeknek lehetett folytatása.

A »Szünórak« 2. számában a szerkesztő pályázatot nyitott egy balladára, pályadíjjul Jókai Mór arczképét ajánlotta. A beérkezett öt

pályamb. megbirálására Aranyt kérte fel a szerkesztő. Arany bírálata az ő eredeti, Péter D. birtokában ma is meglevő kézirata szerint a következő:

A hozzám bírálat végett beadott balladák közül az *1. számú* Hoffertól, csinos verselés ugyan, de nincs benne balladai cselekvény, mert hogy Mátyás király egy dictiót tart, seregét a török ellen vezeti, s győz (hol? mikor?) aztán megint egy dictiót tart: az illy általánosságot cselekvénynek mondani nem lehet. A *2. számúnak* Bántól, verselése sem üti meg a mértéket, cselekvénye pedig, Schiller *Haramiáiból* véve, egy drámára is elég bonyolult, balladára sok. A »sirok felett *valami elterül*« s aztán »*vig dalra lelkesül*« (Schillerben legalább alusznak a haramiák nem *lármaznak*) mikor az élve eltemetett ősz atyának valaki *ételt* hoz. A haramiák kihallgatják az ősz atya sorsát, a haramvezér megtudja, hogy az ő atyja az öreg, testvére a rossz fiu, ki így kinozza, kedvese a hölgy kit a rossz testvér szerelmével gyötör. *Ez első fordulat*. Elhozatván a rossz testvért s a hölgyet, a leány a haramiában kedvesére ismer, s már boldogul élhetnének együtt. *Második fordulat*. De a haramiák megöléssel fenyegetik a vezért, ha őket elhagyja. *Harmadik fordulat*. A leány, haramiáné lenni, vagy az elválást túlélni nem akarván, kéri kedvesét, hogy őt ölje meg, mit ez sans gène meg is tesz. *Negyedik fordulat*. Az öreg is most a haramvezérben fiára ismer és haldoklik. *Ötödik fordulat*. A haramvezér ennyi csapás után a törvény kezébe akarja magát adni. *Végkifejlés*. Ime ez olly bonyolult cselekvény, mi a ballada szűk körét felülmúlja. Még sem lehet belőle a *rossz testvér megbüntetését kivenni*, kit a vezér fenyeget egy párszor, de hogy megölné, arról szó sincs. Az utolsó beszédet is a haldokló apáának gondolná az ember, a végső két sorig, hol a törvény kezébe adásról van szó.

A *3. számúnak* cselekvénye egyszerűbb ugyan, de nem világosabb. A tragicum sulya abban látszik helyezve lenni, hogy az atya, kinek leányát el akarják szöktetni, *Hansabéget megöli*. De miért kell ezen úgy elszörnyedni? azt a balladából ki nem vehetjük. Nem méltó volt-e az apa boszúja, kinek leánya megbecstelenítettik, ha nem Handsabéget, hanem magát a Nagyvezírt ölte volna is meg? — A verselés különben csinos, szabályos.

A *4. számmal* jegyzetnek csinos, szabatos, épen balladához illő verselése mellett, cselekvénye egyszerű, s a történethez ragaszkodó. Béla király a Muhí vérnapon nagy veszélyből menekszik. Két Forgács fedezi futásában. A király lova kidől, az egyik Forgács a magát kölcsönzi neki, s gyalog maradván elvesz. A király lova másodszer is kidől, a másik Forgács látta már testvérén, mi sors vár reá, ha lovától megfosztja magát, de azért perczig sem kétkedik lovát átengedni. Ebben nyilvánul *hősi lélekereje*. Mintha isten és sors ezért jutalmazni akarná, daczára a mongolok nyilzáporának, megmenekül, s övé a dicsőség, hogy királyát is megmentette. Végre

az *5. számu*, legcsinosb verselésűnek, melyben egy pár szép költői momentum van, cselekvénye az, hogy Álmos fellázad Kálmán ellen, háborút indít, mely az ő meggyőzetésével végződik, ekkor barát ruhában a

király táborába megy, s bűnét bánva, megkérleli. E cselekvény nagyon mindennapi dolog. A gyenge hódol az erősebbnek. A bukott fél megköveti a nyertest. Mi van ebben? Tán nagylelkűség Álmostól? Nem, gyávaság. Vagy Kálmán nagylelkűsége a megbocsátásban? Ez historiatlag, szép dolog: de balladában nem ragad meg bennünket, megbocsátni annak, ki már úgy is ártalmatlanná van téve. Rendes folyása a dolgoknak. Ha Kálmán a daczó Álmost csata közben fogatja el, vagy épen vele víván, kegyelmez életének: így talán nagylelkűsége szembetűnőbb volna, mert küzdelemben kerülne megbocsátni annak, ki vasát épen mellének szögezte; de midőn *unokatestvér, bűnét bánva* térdel elébe: a megbocsátás némileg *erkölcsi köteletség* gyanánt tűnik fel, mert ellenkezőt tennie, az esdőt, ki bizalommal járult hozzája, elfogatnia, lefejeztetnie *brutalitás* volna.

Míndezeket összevéve, a 4-ik számút találok olyannak, mellynek cselekvénye, a balladait teginkább megközelíti: az első Forgács önfeláldozása, s a másodiknak készsége követni a dicső példát, mellyek által a cél, a király megmentése szerencsésen eléretik, szívemelően hat. A kivétel is költői, a nyelv, verselés csinos, kerül minden fölöslegest, s épen annyit mond, mint balladában szükség; szóval a balladának mind lényegét, mind formáját leginkább eltalálta. Legközelebb jár hozzá az 5. számú, de ennek cselekvénye nem elégít ki; verselése csinosabb de szélesebb is mint a 4-iké, ezért nem annyira balladai; még szélesb a 3-diké, egyes hibákkal a kifejezésben, s elhibázott cselekvénnyel; a 2-ik és 1-ső egy színvonalra tehetők, amaz túlbonyolódott, drámából vett, s tisztán ki nem vitt cselekvényével, s nem elég szabályos verselésével; ez jó, eléggé balladai verseléssel, de határozott cselekvény nélkül.

N.-Kőrös, január 24. 1855.

Arany.

A pályadíjat nyert ballada Bolyó József műve volt. (Bolyó duna-vecsei fi volt.)

Még egy töredékkal szolgálhatunk, mely Arany kezével egy 4-rét levél mindkét oldalára van írva. Volt-e folytatása, vagy nem haladt tovább ez az összeállítás? nem tudjuk. Méltó párja lett volna Arany amaz értekezésének, mely először az 1856. évi N.-Kőrösi Értesítőben, azután az Új M. Muzeumban s utoljára prózai dolgozatai élén jelent meg. Annyit mondhatunk róla, hogy legkésőbb szintén 1855/6ban készült.

A rímezett vers-alakokról.

1. §. Rímezett versalakjaink, mind a verslábak számát s minőségét illetőleg, mind a hosszabb s rövidebb, több, vagy kevesebb sorok egybekapcsolását vévén tekintetbe, a végtelenségig különbözők. Mindazáltal nem lesz fölösleges, a megszokottabb, legkellemesebb formákat itten egybeszedve előadni. — A rimes alakok részint idegenek, azaz más néptől kölcsönöztek, részint a magyar nép dalokban s ezek dallamaiban feltalálhatók. Lássunk mindegyikről.

2. §. *Idegennek* látszik mindazon versalak, a mi népdalainkban,

és énekeinkben meghonosítva nincsen, hanem csupán iróink vették fel, követvén bennök a külföldi formákat. Mint lábak, az idegenek közé számíthatók, a melyek egyenetlen *tactusra* lejtének, mint a *jambus*, *chordeus*, vagy *trochaeus* stb. Mint *sorok*, a melyekre magyar dallamot szerzeni nem lehetne, mint *versszakaszok* (strophák) mind, a melyekben ölelkező, vagy kereszt rim van, mert az illyeneket dallamaink természeté nem tűri.

3. §. Az illy alakú vers rendszerint jambusokban szökik, vagy *trochaesban* leng, néha *dactylusok*, *felütéssel*, mely felütés már magában is idegen. Ám használjuk, miután már bevettük őket, magasabb (nem népies) költészetben: de kívánatos, hogy népi formáink ott is hova elébb meghonosuljanak, mert csak akkor lesz költészetünk igazán nemzeti.

Egy sorra *két lábnál*, — legalább is *négy* szótagnál — kevesebbet venni olly gyermekes játék volna, mi kívül esik a költészet határán.

Mi kék
Az ég
Mi zöld
A föld:

*Petőfí*nél van ugyan, de ő sem képes vele egész dalban megküzdeni, — Kezdjük tehát az olly sorokkal, melyekben *négy* szótag van. — Lehet ezekben a rím páros, kereszt, vagy ölelkező. Példák:

1.	3.	2.
A nap lement	Mint rom felett	Mint rom felett
Eljött a csend.	A holdsugár:	A hold sugár:
Szellő üzött	Merengve jár	A képzelet
Felhők között	A képzelet.	Merengve jár.
Merengve jár		
A holdsugár. <i>Petőfi</i> .		

Ugyanez vegyülhet különböző sorokkal; mint:

4.	5.	
4. Szent Kleofás!	4. Én nem perlek,	Mi lelt megint
5. Millyen karaván!	4. És nem merlek	Szívem, te nyugtalan
4. Mi volna más	7. Igaz birám vádolni	Ezer bajom
5. Mint oláh czigány. <i>Petőfi</i> .	4. Ha elkezdted	Van veled untalan
	4. Itéleted	Könnyű neked,
	7. Én rajtam gyakorolni.	Könnyű kötődni benn:
	<i>Templomi ének.</i>	Künn a világ
		Korántsem ugy megyen.
		<i>Tompa.</i>

Jegyezzük meg, hogy a 2. és 4. számuban, elég ha csupán a második s negyedik sor rímez, a 3. számuban, ha csak az első és negyedik. Mindenik forma nehéz, alkalmatlan, ha a rímekből el nem hagyunk. Legkedvesebb az 5. szám alatti bár magyarban még ritkán használtott.

4. §. Öt tagu sorokban, tisztán, költeményt nem igen irnak, rendszeren vegyítik:

1.	5.	2.	4.
5. Hévvél szerettem	4. S im szenvedek	4. Hogy Manczával.	5. Jártam egyszer igé
5. Keblemben dúlnak	4. Hő érzetek.	8. Mért pörölsz rám nagy csatával?	4. Mért <i>vagy</i> olly irigy?
	<i>Bajza.</i>		<i>Csokonai.</i>

5. Életem mái
5. Komor órái
6. Hány ezer bú s átok
5. Jöve reátok! —

Csokonai.

Legszokottabb a »Hévvvel szerettem« formája, melyben az 1. és 3. sor nem rímez,

5. § Kedvesebb vegyületek származnak a 6 tagú sorral. Magában kevésbé használják, elegyítve sokszor, mint *Csokonainál*; minden sorban rím:

6. Földiekkel játszó	Kis méhek, kerteken
5. Égi tünemény	Mezőkön berkeken
6. Istenségnek látszó	Mit futtok sok veszélylyel
5. Csalfa vak remény.	A friss forrásokra
	Az új virágokra
	Repkedvén szerte szélllyel

Csokonai.

Váltogatva rímes és rímetlen sorok:

- 6—8.
Fejlő virágait
Nap keltekor s nap alkonyán
Hű gonddal öntözé
Csergő patakból a leány.

Tompa.

- 6—6
6. Multadban nincs öröm
6. Jövődben nincs remény
6. Hanyatló szép hazám
6. Miattad vérzem én.
stb. . . .

Bajza.

- 6—5
6. Mindent elkövettem
5. A mit lehetett
6. Jó remény fejében
5. Hogy majd megszeret.
6. Féktelen szilaj volt
5. Lelkem mint a tűz
6. Mellyet a szél meggyujt
5. S háztetőkön űz. *Petőfi.*

- 6—10
Isten házába gyűl
A hívó nép, új évnek ünnepen;
Holott forró imát
A buzgó néppel hiven mondok én

Tompa.

- 6—4
6. Kereszt uton állok
4. Merre tartsak
6. Ez kelet felé visz
4. Az nyugatnak.

Petőfi.

6. §. Hét tagú sorokat mind vegyítés nélkül, mind különböző vegyületben írunk.

7. Ha meghalok, se bánom	7. Magyar hölgynek születlél
7. Ugy sincs engem ki szánjon:	6. Áldd érte sorsodat,
7. Koporsómra boruljon	7. Magyar hölgynek születni
7. Végig végig sirasson.	6. Nagy és szép gondolat.
	<i>Garay.</i>
7. Verselők, felőletek	7. Oh Lilla Lilla! halld meg
7. Hirdetik, hogy bennetek	6. Keüő hatalmatad:
6. Lakna istenség	7. Mely'k isten adta, valld meg
7. A kinek lehellete	6. Illy bájos ajkadat.
7. Bennetek lángot vete	
6. S lelketekben ég.	<i>Csokonai.</i>

Csokonai.